

PAUL

AUSTER

EMBER A SÖTÉTBEN

21. SZÁZAD
KIADÓ

Budapest, 2025

*David Grossmannak
és feleségének, Michalnak,
a fiának, Jonathannek,
a lányának, Ruthinak,
és Uri emlékére*

Egyedül vagyok a sötétben, forgatom a világot a fejemben, miközben átvergődöm az álmatlanság egy újabb rohamán, egy újabb fehér éjszakán a nagy amerikai pusztaságban. Az emeleten a lányom és az unokám alszik, kiki egyedül a maga szobájában, a negyvenhét éves Miriam, egyedüli gyerekem, aki öt éve külön szobában alszik, és a huszonhárom éves Katya, Miriam egyetlen gyereke, aki egy Titus Small nevű fiatalemberrel aludt, de Titus már halott, és az összetört szívű Katya azóta egyedül alszik.

Éles fény, majd sötétség. Az ég minden sarkából tűző nap, majd a sötét éjszaka, a néma csillagok, az ágak között mocorgó szél. Ez a rutin. Már több mint egy éve élek ebben a házban, amióta kiengedtek a kórházból. Miriam ragaszkodott hozzá, hogy ideköltözzek, és eleinte ketten voltunk, no meg egy nappalos nővér, aki gondoskodott rólam, amikor Miriam dolgozott. Aztán három hónap

múlva rászakadt az ég Katyára, minekutána otthagya a New York-i filmes iskolát, és hazajött az édesanyjához Vermontba.

Titust a szülei Rembrandt fiáról nevezték el, a festményeken látható kisfiúról, az aranyhajú, piros kalapos gyermekről, a leckéje felett álmodozó diákról, a kisfiúról, akiből betegeskedő fiatalember lett, és aki húszéves korában meghalt, akárcsak Katya Titusa. Végzetes név, olyan név, amelyet örökre ki kellene vonni a forgalomból. Gyakran eszembe jut Titus halála, annak a halálnak a borzalmas története, annak a halálnak a képei, annak a halálnak a gyászoló unokámra gyakorolt megsemmisítő következményei, de most nem akarok arra gondolni, most nem gondolhatok rá, a lehető legtávolabb kell tolnom magamtól. Még fiatal az éjszaka, és ahogy itt fekszem az ágyban, és bámulok fel a sötétségbe, abba a feketeségbe, ami teljesen elnyeli a plafont, apránként eszembe jut az a történet, amit tegnap éjjel kezdtem el. Ezt csinálom, amikor nem bírok elaludni: fekszem az ágyban, és történeteket találok ki a magam szórakoztatására. Nem valami remekbe szabott történetek, de amíg bennük vagyok, megakadályozzák, hogy azokra a dolgokra gondoljak, amiket szívesen elfelejtenék. A koncentráció viszont nem mindig megy, a gondolataim sokszor elkalandoznak az adott történetről pont azokra a dolgokra, amikre nem akarok gondolni. Nincs mit tenni. Újra és újra kudarcot vallok, gyakrabban

mondok csődöt, mint ahányszor nem, de ez nem jelenti azt, hogy nem teszek meg minden tőlem telhetőt.

Fogtam egy embert, és beletettem egy lyukba. Ez jó kezdésnek tűnt, ígéretes indításnak. Tegyé! egy alvó embert egy lyukba, aztán meglátjuk, mi történik, amikor felébred, és megpróbál kimászni. Egy mély gödörről beszélek a földben, kilenc vagy tíz láb mély, amit úgy ástak ki, hogy szabályos henger alakja legyen, a falait alkotó földet keményre döngölték, így aztán a felszínének a textúrája olyan, akár a kiégetett agyag, sőt, akár az üveg. Más szóval, a lyukban lévő ember képtelen lesz kiszabadulni, miután kinyitja a szemét. Hacsak nincs felszerelve hegymászó szerszámokkal – például kalapáccsal és fémtüskékkel, vagy kötéllel, amit rá tud dobni egy szomszédos fára –, de ennek az embernek nincsenek szerszámjai, és amint magához tér, gyorsan megéri majd, milyen szorult helyzetbe került.

Így is történik. A férfi magához tér, konstatálja, hogy a hátán fekszik, és az esti derült égboltot bámulja. A neve Owen Brick, és fogalma sincs, hogyan került ide, nincs emléke arról, hogy beleesett ebbe a hengerforma lyukba, amelynek átmérőjét legfeljebb négyméternyire becsüli. Felül. Meglepetésére durva, szürkésbarna gyapjúból szőtt katona egyenruhát visel. Fején sapka, a lábán pedig strapabíró, kopott fekete bőrbakancs, aminek fűzőjét a bokája felett erős dupla csomóval kötötték meg. A kabát mindkét ujján két katonai csík díszel, ami azt jelzi, hogy az

egyenruha egy tizedesé. Nem kizárt, hogy ez a személy Owen Brick, de a lyukban lévő férfi, akit Owen Bricknek hívnak, nem emlékszik, hogy életében bármikor is szolgált volna hadseregben vagy harcolt volna háborúban.

Jobb magyarázat híján csak arra tud gondolni, hogy fejbe vágták, és átmenetileg elvesztette az emlékezetét. Amikor azonban az ujjbegyeit a fejbőréhez érinti, és dudor vagy vágás után kutat, nem talál se duzzanatot, se sebet, se zúzódást, semmit, ami arra utalna, hogy ilyesféle sérülést szenvedett. Akkor mi történhetett? Valami súlyos trauma érte, ami az agya jelentős részét sötétbe borította? Talán. Nem tudhatja, hacsak a trauma emléke nem tér vissza hirtelen. Ezek után megvizsgálja annak lehetőségét, hogy valójában az ágyában alszik otthon, de éppen csapdába esett egy természetfeletti élnék álomban, egy olyan élethű és intenzív álomban, amelyben az álom és az éber tudat közötti határ szertefoszlik. Ha ez a helyzet, akkor egyszerűen ki kell nyitnia a szemét, kipattanni az ágyból, és kisétálni a konyhába, hogy elkészítse a reggeli kávéját. De hogyan nyissa ki a szemét, amikor már eleve nyitva van? Pislog néhányat, azzal a gyerekes reménnyel, hogy ez talán megtöri a varázslatot... csakhogy nincs varázslat, amit meg lehetne törni, és bizony nem ágyban fekszik.

Egy seregélyraj húz el felette, öt-hat másodpercre a látómezejébe kerülnek, majd eltűnnek a szürkületben. Brick feláll, hogy szemügyre vegye a környezetét, és eközben

arra lesz figyelmes, hogy a nadrágja bal első zsebe kidudorodik valamitől. Kiderül, hogy egy tárcsa, az ő tárcája, amely hetvenhat amerikai dolláron kívül tartalmaz egy jogosítványt is, amit New York államban állítottak ki bizonyos Owen Brick részére, aki 1977. június 12-én született. Ez megerősíti, amit Brick már tud: hogy harminchoz közeledő férfi, aki él, azon belül is Jackson Heightsban. Azt is tudja, hogy a feleségét Florának hívják, és hogy az elmúlt hét évben hivatásos bűvészként kereste a kenyerét, főként gyerekeknek rendezett születésnap i zsúrokon lépett fel városszerte, Nagy Zavello művésznéven. Ezek a tények azonban csak tovább bonyolítják a rejtélyt. Ha ennyire biztos benne, hogy kicsoda, akkor hogyan került ennek a gödörnek az aljára, ráadásul tizedes egyenruhában, viszont papírok, dögcédula vagy katonakönyv nélkül?

Nem telik sok időbe, mire megérti, hogy a menekülés szóba sem jöhet. Körös-körül a fal túl magas, és amikor a bakancsával belerúg, hogy valami mélyedést alakítson ki benne, ami segíthetne felmászni, mindössze annyit ér el, hogy megfájdul a nagylábujja. Gyorsan leszáll az éj, lehűl a levegő, nyirkos tavaszi hideg járja át egész testét, és bár Brickben megmoccan a félelem, egyelőre még mindig inkább tanácstalan, mint fél. Ennek ellenére nem tudja megállni, hogy ne kiáltson segítségért. Eddig minden csendes volt körülötte, amiből arra következtetett, hogy valami távoli, lakatlan terepen van, ahol egy-egy madár-

rikoltáson és a szél susogásán kívül más hangot nemigen hallani. Csakhogy abban a pillanatban, amikor elkiáltja magát, hogy *SEGÍTSÉG*, a távolban – mintha parancsra történe, vagy valamiféle nyakatekert ok-okozat logika diktálná – tüzérségi tűz dörren, és a sötétedő égboltot a pusztítás üstököscsíkjai világítják meg. Brick géppuskák kepelését és gránátok robbanását hallja, és mindezek alatt, kétségtelenül mérföldekre, emberek jajgatnak tompa kórusban. Háború van, döbben rá, maga is katona ebben a háborúban, de mivel nincs fegyver a kezében, nem tudja megvédeni magát a támadás ellen, és amióta felébredt a lyukban, most először istenigazából rátör a félelem.

A csetepaté több mint egy órán át tart, majd fokoatosan alábbhagy, és végül csendbe fúl. Nem sokkal később Brick halk szirénázást hall, amit úgy értelmez, hogy tűzoltóautók sietnek a támadás során megsérült épületekhez. Aztán a szirénák is elhallgatnak, ismét csend telepszik a környékre. Brick nemcsak fázik és rémült, de kimerült is, és miután addig járkál henger alakú börtönében, amíg a csillagok fel nem tűnnek az égen, kinyújtózik a földön, és végre-valahára sikerül elaludnia.

Másnap kora reggel egy hang ébreszti, ami a lyuk tetejéről szólogatja. Brick felnéz, egy férfi arcát látja a perem felett kikandikálni, és mivel csak az arcot látja, feltételezi, hogy a férfi hason fekszik.

Tizedes, mondja a férfi. Brick tizedes, ideje indulni.

Brick feláll, és most, hogy a szeme már csak három-négy lábnyira van az idegen arcától, látja, hogy az egy füstös képű, szögletes állú, kétnapos borostát viselő fickó, aki ugyanolyan katonai sapkát hord, mint ami Brick saját fején van. Mielőtt tiltakozhatna, mondván, bármennyire szeretne elindulni, nincs abban a helyzetben, hogy megtehesse, a férfi arca eltűnik.

Ne aggódjon, hallja a férfi hangját. Egykettőre kihozzuk onnan.

Néhány pillanattal később kalapács vagy pöröly ütlegel valami fémet, és mivel a hang minden egyes csapással egyre tompul, Brick arra tippel, hogy a férfi karót ver a földbe. És ha tényleg karó, akkor hamarosan talán kötél lesz hozzáerősítve, és ezzel a kötéllel ki tud majd mászni a gödörből. A kalapálás abbamarad, újabb harminc-negyven másodperc telik el, és akkor, ahogy megjósolta, egy kötél vége hull a lábához.

Brick bűvész, nem testépítő, és noha pár karhossznyi kötélmászás nem túlságosan megerőltető feladat egy egészséges harmincas férfinak, neki mégis elég nagy gondot okoz, hogy felhúzza magát a gödör tetejére. A falnak semmi hasznát nem veszi, mert a bakancs talpa folyton lecsúszik a sima felületről, és amikor megpróbálja a két bakancsa közé szorítani a kötelet, nem sikerül biztos fogást találnia rajta, így aztán kénytelen a karja erejére hagyatkozni, és mivel a karja nem izmos és erős, és mivel a kötél durva anyagból készült, csúnyán felhorzsolja a te-

nyerét, ezzel az egyszerű művelettel is meg kell küzdenie. Amikor végül közel ér a peremhez, és a másik férfi megragadja a jobb kezét, és felhúzza a sík talajra, Brick ki van fulladva és undorodik magától. Ilyen lehangoló teljesítmény után arra számít, hogy a másik ki fogja gúnyolni az ügyetlenségét, de valami csoda folytán a férfi tartózkodik a becsmérlő megjegyzésektől.

Brick lassan talpra kecmereg, látja, hogy megmentőjének egyenruhája ugyanolyan, mint az övé, attól eltekintve, hogy a kabát ujjára három csíkot varrtak, nem kettőt. A levegőt sűrű köd üli meg, Brick nem igazán tudja kivenni, hol van. Valami elszigetelt hely vidéken, ahogy sejtette, nem látszik a város vagy a település, amelyet tegnap este az a támadás ért. Semmi mást nem tud tisztán kivenni, mint a fémkarót a rátekerő kötéllal, és egy sárfoltos dzsipet, ami a lyuk szélétől körülbelül háromméternyire parkol.

Tizedes, mondja a férfi, és határozottan, lelkesen megrázza Brick kezét. Serge Tobak vagyok, az ön őrmestere. Vagy ahogy nálunk ismernek: Kobak őrmester.

Brick lenéz a férfit, aki egy jó fejfel alacsonyabb nála, és halkán elismétli a nevet: Kobak őrmester.

Tudom, nagyon vicces, mondja Tobak. De rajtam ragadt, nem tehetek ellene semmit. Okos enged, számár szenved, nem igaz?

Mit keresek itt?, kérdezi Brick, és reméli, hogy a hangjában nem érződik a szorongás.

Szedje össze magát, fiam. Háborúban van. Mit gondolt, mi ez? Kirándulás a vidámparkba?

Milyen háború ez? Mi most Irakban vagyunk?

Irak? Kit érdekel Irak?

Amerika hadban áll Irakkal. Ezt mindenki tudja.

Leszarom Irakot. Ez Amerika, és Amerika harcol Amerika ellen.

Miről beszél?

Polgárháború van, Brick. Hát semmit nem tud? Negyedik éve tart. De most, hogy felbukkant, hamarosan vége lesz. Maga az, aki ezt el tudja érni.

Honnan tudja a nevemet?

Az én szakaszomban van, tökfej.

És a lyuk? Mit csináltam ott lent?

Bevett eljárás. Minden újonc így érkezik hozzánk.

De én nem jelentkeztem. Nem vonultam be.

Persze hogy nem. Senki sem. Ez már csak így megy. Az ember egyik percben még vígan éli az életét, a másikban meg már benne van a háborúban.

Brick annyira összezavarodik Tobak kijelentéseitől, hogy nem is tudja, mit mondjon.

Elmagyarázom, folytatja az őrmester. Maga az a tökfilkó, akit kiválasztottak a nagy melóra. Ne kérdezze, mért, de a vezérkar szerint maga a legjobb a feladatra. Talán mert senki se ismeri, vagy talán mert... hogy is mondjam... olyan se íze, se bűze fickónak néz ki, senkinek eszébe nem jutna, hogy bérgyilkos.

Bérgyilkos?

Az, bérgyilkos. De én jobb szeretem úgy mondani, hogy *felszabadító*. Vagy *békecsináló*. Bárhogy nevezzük, maga nélkül a háborúnak sose lesz vége.

Brick legszívesebben azonnal elfutna, de mivel fegyvertelen, nem tud mást kitalálni, mint hogy belemegy a játékba. És kit kell megölnöm?, kérdezi.

Nem is annyira az a kérdés, hogy *kit*, inkább, hogy *mit*, feleli az őrmester titokzatosan. Még a nevét sem tudjuk biztosan. Lehet, hogy Blake. Lehet, hogy Black. Lehet, hogy Bloch. De van egy címünk, és ha mostanra nem oldott kereket, akkor nem lesz gond. Összehozzuk magát egy kapcsolattartóval a városban, beépül, és néhány napon belül vége lesz az egésznek.

És miért érdemli meg ez az ember a halált?

Mert az övé a háború. Ő találta ki, és minden, ami történik vagy történni fog, az ő fejében van. Vagyis ha kiiktatjuk azt a fejet, a háború véget ér. Ilyen egyszerű.

Egyszerű? Úgy állítja be, mintha ő lenne Isten.

Nem Isten, tizedes, csak egy ember. Egész nap egy szobában ül és ír, és bármit ír, az valóra válik. A hírszerzési jelentések szerint büntudat gyötri, de nem tud parancsolni magának. Ha a rohadéknak lett volna mersze szétloccsantani a saját agyát, akkor most nem beszélgetnénk erről.

Azt mondja, hogy ez egy történet? Hogy egy ember írja ezt a történetet, és mi mindannyian benne vagyunk?

Valami ilyesmi.

És miután meghalt, mi lesz? A háború véget ér, de mi lesz velünk?

Minden visszatér a rendes kerékvágásba.

Vagy egyszerűen csak eltűnünk.

Az is lehet. De ezt a kockázatot vállalnunk kell. Harcolunk vagy meghalunk, fiam. Már több mint tizenhárommillióan odavesztek. Ha még sokáig így megy, a lakosság fele odalesz.

Bricknek esze ágában sincs megölni bárkit is, és minél tovább hallgatja Tobakot, annál biztosabb abban, hogy a férfi sült bolond. Egyelőre azonban nincs választása, kénytelen úgy tenni, mintha megértené a helyzetet, mintha alig várná, hogy végrehajtsa a megbízást.

Kobak őrmester odasétál a dzsiphez, kivesz hátulról egy duzzadó nejlonzsákot, és átadja Bricknek. Az új ruhái, mondja, és ott, a nyílt terepen utasítja a bűvészt, hogy vegye le a katonai egyenruháját, és öltözzön át a zsákban lévő civil ruhába: fekete farmer, kék Oxford ing, piros V nyakú pulóver, öv, barna bőrdzseki, fekete bőrcipő. Ezután átnyújt neki egy zöld nejlon hátizsákot, amiben újabb adag ruha van, borotvafelszerelés, fogkefe, fogkrém, hajkefe, egy .38-as kaliberű revolver meg egy doboz töltény. Végül Brick kap egy borítékot, benne húsz darab ötvendolláros bankjegy és egy cédula, amelyen a kapcsolattartó neve és címe szerepel.

Lou Frisk, mondja az őrmester. Jó ember. Amint a városba ér, keresse meg, ő majd mindent elmond, amit tudnia kell.

Melyik városról beszélünk?, kérdezi Brick. Fogalmam sincs, hol vagyok.

Wellington, feleli Tobak, azzal jobbfelé mutat, a sűrű reggeli ködben. Tizennyolc kilométernyire északra. Csak maradjon ezen az úton, a délután derekára odaér.

Gyalog kell mennem?

Sajnálom. Elvinném, de nekem a másik irányban van dolgom. Várnak az embereim.

És valami reggeli? Tizennyolc kilométer éhgyomorral...

Ezt is sajnálom. Akartam hozni tojásos szendvicset meg egy termosz kávé, de elfelejtettem.

Mielőtt elindulna az embereihez, Kobak őrmester felhúzza a kötelet a gödörből, kirántja a fémkarót a földből, és mindkettőt bedobja a dzsip hátuljába. Aztán bemászik a kormány mögé, és indít. Búcsúzóul tiszteleg Bricknek, azt mondja: „Kitartás, katona. Nekem nem tűnik valami profi gyilkosnak, de mit tudok én? Soha semmiben nincs igazam.”

Aztán rátapos a gázpedálra, és már ott sincs, másodpercek alatt eltűnik a ködben. Brick nem mozdul. Fázik is meg éhes is, bizonytalan is meg rémült is, egy hosszú percig csak áll az út közepén, és azon töpreng, mihez kezdjen. Végül reszketni kezd a fagyos levegőben. Ez eldönti a kérdést. Mozognia kell, hogy felmelegedjen, így aztán,

anélkül, hogy a leghalványabb fogalma lenne arról, mi vár rá, megfordul, zsebre dugja a kezét, és elindul a város felé.

Az imént kinyílt egy ajtó az emeleten, lépteket hallok a folyosón. Nem tudom megállapítani, hogy Miriam vagy Katya az. A fürdőszoba ajtaja nyílik és csukódik; halkan, nagyon halkan ki tudom venni a vízbe loccsanó pisi ismerős zenéjét, de bárki is pisil, elég figyelmes ahhoz, hogy ne húzza le a vécét, nehogy felébredjen a ház, még akkor sem, ha hármunk közül ketten már ébren vagyunk. Aztán kinyílik a fürdőszobaajtó, és ismét a halk léptek vonulnak végig a folyosón, csukódik egy szobaajtó. Ha tippelnem kellene, azt mondanám, hogy Katya volt. Szegény, szenvedő Katya, akinek éppúgy nem megy az alvás, mint a mozgásképtelen nagyapjának. Szívesen fel sétálnék a lépcsőn, bemennék a szobájába, és beszélgetnék vele egy kicsit. Esetleg elsütnék néhány rossz viccet, vagy csak simogatnám a fejét, amíg le nem csukódik a szeme, és el nem alszik. De kerekesszékekben nem tudok lépcsőzni, nem igaz? És ha a mankómmal próbálkoznék, valószínűleg elesnék a sötétben. A fenébe ezzel az idióta lábbal. Egyetlen megoldás, ha szárnyakat növesztek, óriási szárnyakat a legpuhább fehér tollból. Akkor egy szempillantás alatt feljutnék.

Az elmúlt néhány hónapban Katya és én filmnézéssel töltöttük a napjainkat. Egymás mellett ültünk a nappa-

liban a kanapén, és a tévét bámultuk, egymás után két, három, sőt négy filmet is lepörgettünk, aztán szünetet tartottunk, hogy megvacsorázzunk Miriammal hármában, majd miután elfogyasztottuk a vacsorát, lefekvés előtt visszatelepedtünk a kanapéra még egy vagy két filmre. A kéziratomon kellene dolgoznom, az emlékiraton, amit megígértem Miriamnak, amikor három évvel ezelőtt nyugdíjba mentem, az életem történetén, a családom történetén, egy eltűnt világ krónikáján, de az igazság az, hogy inkább ülök a kanapén Katyával, fogom a kezét, hagyom, hogy a vállamra hajtsa a fejét, miközben az agyam szépen elzsibbad a képernyőn táncoló képek végtelen parádéjától. Több mint egy éven át mindennap dolgoztam a kéziratton, szép kis stósz gyűlt össze, elértem kábé a történet feléig, egy kicsit talán tovább is, de mostanra elment tőle a kedvem. Talán akkor kezdődött, amikor Sonia meghalt, nem tudom, a házaseset vége, az a nagy magány, az a kibaszott magány, miután elveszítettem, aztán meg összetörtem a bérelt autót, tönkrevágtam a lábamat, kis híján ott is maradtam, talán ez is hozzájárult, hogy rám telepedett a közöny, az érzés, hogy miután hetvenkét évet töltöttem ezen a földön, ki a fenét érdekel, hogy írok-e magamról, vagy sem? Soha nem érdekelt semmi, még fiatalon sem, és arra végképp soha nem vágytam, hogy könyvet írjak. Szerettem olvasni, ennyi, könyveket olvasni, hogy utána írjak róluk, de mindig sprinter voltam, soha nem hosszútávfutó, negyven éven át határidőre dolgozó agárként

gürcöltem, profin ment a hétszáz szavas cikk, az ezeröt-száz szavas cikk, a hetente kétszer megjelenő rovat, egy-egy alkalmi magazinfelkérés, magam sem tudom, hány ezret öklendeztem ki belőlük. Több évtizednyi mulékony anyag, elégetett és újrahasznosított újságpapírhalomok, és a kollégáimmal ellentétben a legcsekélyebb készletet sem éreztem, hogy összegyűjtsem a jó cikkeket, már ha voltak ilyenek, és újra kiadjam könyvben, amit egyetlen épeszű ember sem olvas el. A félkész kéziratom egyelőre hadd porosodjon. Miriam szorgalmasan dolgozik a maga könyvén, már a végén jár a Rose Hawthorne-ról szóló életrajzának, dolgozik rajta esténként, hétvégeként, azokon a napokon, amikor nem kell Hamptonba autózni, hogy a kurzusait tartsa, és egyelőre talán elég egy író a házban.

Hol is tartottam? Owen Brick... Owen Brick a város felé vezető úton gyalogol. A hideg, a zűrzavar, egy másod-
dik polgárháború Amerikában. Valaminek az előjátéka, de
mielőtt kitalálnám, hogy mihez kezdjek a zavarodott bű-
vészemmel, néhány pillanatig szeretnék elgondolkodni
Katyán és a filmekben, mert még mindig nem tudom el-
dönteni, hogy jó ez, vagy rossz. Amikor kezdett DVD-
ket rendelni az interneten, a fejlődés jelének vettem, a jó
irányba tett kis lépésnek. Ha mást nem is, annyit legalább
jelzett, hogy végre hajlandó elterelni a figyelmét, másra
is gondolni, nem csak a halott Titusra. Elvégre filmsza-
kos hallgató, vágónak készül, és amikor kezdtek özönlenni

a DVD-k a házba, felmerült bennem, hogy talán azon gondolkodik, hogy visszamegy az iskolába, vagy ha nem is megy vissza, de önállóan folytatja a tanulást. Egy idő után azonban egyre inkább úgy tekintettem erre a megszállott filmnézésre, mint egyfajta öngyógyításra, homeopátiás módszerre, amellyel érzésteleníti magát, hogy ne kelljen a jövőn gondolkodnia. A filmekbe menekülés nem olyan, mint a könyvekbe menekülés. A könyvek arra kényszerítik az embert, hogy valamit visszaadjon nekik, tornáztassa az intelligenciáját és a képzelőerejét, míg filmet az agyatlan passzivitás állapotában is lehet nézni, sőt még élvezni is. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy Katya teljesen ledermedt. A vígjátékok vicces jeleneteinél mosolyog, néha még kurta nevetés is kibuggyan belőle, a drámák megható jeleneteinél pedig gyakran megnyílnak a könnycsatornái. Azt hiszem, inkább a testtartása aggaszt: roskadtan ül a kanapén, a lábát kinyújtja a dohányzóasztalra, órákon át mozdulatlan marad, nem hajlandó megmoccanni, még a telefont sem veszi fel, alig mutat életjeleket, kivéve, ha hozzáérek vagy átölelem. Valószínűleg az én hibám. Én bátorítottam őt erre a lapos életre, és talán véget kellene vetnem neki... bár kétlem, hogy hallgatna rám, ha megpróbálnám.

Másrészt vannak jobb napok, és kevésbé jók. Amikor befejezünk egy filmet, mindig beszélgetünk róla egy kicsit, mielőtt Katya beteszi a következőt. Én általában a történetet és a színészi játék minőségét szeretném kie-

lemezni, míg az ő megjegyzései inkább a film technikai aspektusaira vonatkoznak: a kamerabeállításokra, a vágásra, a világításra, a hangra és így tovább. Ma este azonban, miután megnéztünk három külföldi filmet – *A nagy ábránd*, *Biciklitolvajok* és *Apu világa* –, Katya okos és lényeglátó megjegyzésekkel felvázolt egy olyan filmelméletet, amely lenyűgözött az eredetiségével és éleslátásával.

Élettelen tárgyak, mondta.

Mi van velük?, kérdeztem.

Élettelen tárgyak mint az emberi érzelmek kifejezésének eszközei. Ez a filmnyelv. Csak a jó rendezők értik, hogyan kell csinálni, de Renoir, De Sica és Ray a legjobbak közé tartoznak, nem igaz?

Kétségtelenül.

Gondolj csak a *Biciklitolvajok* nyitójeleneteire. A főhős munkát kap, de nem tudja elvállalni, hacsak ki nem váltja a biciklijét a zaciból. Önsajnálatban dagonyázva kullog haza. A házuk előtt a felesége éppen két vödör vizet cipel. Ezek a vödrök megtestesítik az egész szegénységüket, ennek az asszonynak és családjának minden küzdelmét. A férjet annyira lefoglalja a saját problémája, hogy nem is segít neki, csak amikor már félúton járnak az ajtó felé. És még akkor is csak az egyik vödröt veszi át, a másikat a nőnél hagyja. Ebből a pár másodpercből megtudunk mindent, amit a házasságukról tudnunk kell. Aztán fellépcsőznek a lakásukba, és a feleségnek az az ötlete támad, hogy zálogba adják az ágyneműjüket, így ki tudják vál-

tani a biciklit. Emlékezz, milyen hevesen rúg bele a vödörbe a konyhában, emlékezz, milyen hevesen rántja ki a komód fiókját. Élettelen tárgyak, emberi érzelmek. Aztán a zálogosnál vagyunk, ami nem egy kis üzlet, hanem egy hatalmas hely, a felesleges holmik raktára. A feleség eladja az ágyneműt, és utána látjuk, ahogy az egyik munkás a kis batyut a polcokhoz viszi, ahol a zálogba adott tárgyakat tárolják. A polcok először nem tűnnek túl magasnak, de aztán a kamera hátrál, és ahogy a férfi elkezd felmászni, látjuk, hogy egyre csak bukkannak fel az újabb és újabb polcok, egészen a plafonig, és minden polc és rekesz meg van tömve ugyanolyan batyukkal, mint amit a férfi most eltesz, és egyszer csak úgy tűnik, mintha Rómában minden család eladta volna az ágyneműjét, mintha az egész város ugyanolyan nyomorúságos állapotban lenne, mint a hős és a felesége. Egyetlen beállításban, nagypapa. Egyetlen beállításban képet kapunk egy egész társadalomról, ahol küszöbön áll a katasztrófa.

Nem rossz, Katya. Jól forognak a kerekeid...

Csak ma este értettem meg. De azt hiszem, nyomon vagyok, mert mindhárom filmben láttam példákat. Emlékszel az edényekre *A nagy ábrándban*?

Edényekre?

Már a vége felé. Gabin azt mondja a német nőnek, hogy szereti, hogy visszajön érte és a lányáért, ha vége a háborúnak, de a csapatok már közelednek, és neki meg Daliónak meg kell próbálniuk átjutni a határon Svájcba,

mielőtt késő lesz. Még utoljára együtt esznek négyen, majd eljön a búcsú pillanata. Az egész persze nagyon meg-
ható. Gabin és a nő, ahogy az ajtóban áll, lehet, hogy soha
többé nem látják egymást, a nő könnyezik, a férfiak el-
tűnnek az éjszakában. Renoir ezután Gabint és Daliót
mutatja, akik az erdőben rohannak, és fogadni mernék rá,
hogy a világ összes többi rendezője velük maradt volna
a film végéig. De Renoir nem. Benne megvan a zsenia-
lítás – és amikor zsenialitást mondok, akkor a megér-
tésre, a szívre, az együttérzésre gondolok –, hogy vissza-
térjen a nőhöz és a kislányához, ehhez a fiatal özvegy-
asszonyhoz, aki már elveszítette a férjét a háború örüle-
tében, és most mit tegyen? Vissza kell mennie a házba,
és szembesülni az ebédlőasztallal és a mosatlan edények-
kel, amiből az imént ettek. A férfiak már elmentek, és mi-
vel elmentek, az edények a hiányuk jelképévé alakultak át,
a nők magányos szenvedésének jelképévé, amikor a férfiak
háborúba mennek, és az asszony egyenként, szó nélkül
összeszedi a tányérokat, és letakarítja az asztalt. Meddig
tart a jelenet? Tíz másodpercig? Tizenötig? Szinte se-
meddig, de elakad tőle a lélegzeted, nem igaz? Egyszer-
rűen kiszorítja belőled a szuszt.

Bátor lány vagy, mondtam, mert hirtelen Titus jutott
eszembe.

Hagyd abba, nagypapa. Nem akarok róla beszélni. Ta-
lán majd máskor, de most nem. Rendben?